
Kus me nog eens wakker

DE DAG DAT IK ZOMAAR, op goed geluk, het verpleeghuis bij mij in de wijk binnenstap, is de dag dat mijn leven radicaal verandert.

Dat gaat zo. Ik heb vandaag met mezelf afgesproken om eens een keer niet volgens een vooropgezet plan te werken. Ik zie wel wat er gebeurt, wie ik tegen het lijf loop, wat het met me doet. Ik ben amper binnen of ik zie haar aan tafel zitten. Floep! Mevrouw Kok. Het is meteen goed, dat is ze en ik kan niemand uitleggen waarom. Ze bemoedert me alsof ze nooit anders heeft gedaan. 'Waar ga je heen, jongen? Moet je de kippen voeren?' Eventjes vraag ik me ver in mijn achterhoofd af hoe het in hemelsnaam mogelijk is dat mevrouw Kok, die ik nog nooit heb ontmoet, weet dat wij thuis vroeger een kippenbedrijf hadden. Maar ik heb geen tijd om er lang bij stil te staan. Mevrouw Kok praat gewoon door. 'Kom maar bij mij, lieverd. Ik ben echt blij dat je er bent. Ik ben zo blij, ik kan wel janken. Je bent zo'n mooie jongen. Je bent een engel. In mijn gedachten ben je al heel lang hier.'

Twee uur lang is ze mijn moeder. Twee uur lang ben ik haar zoon. We zitten in een eigen wereld. Het is er lekker warm, er klinkt muziek en in de verte horen we de stemmen van haar andere kinderen, die in de keuken aan het spelen zijn. We zingen samen liedjes.

Helder in de kelder

Boter bij de vis

Moeder, doe die deur toch open

En kijk eens wie er is

't Is een arm meisje

Om een stukje brood

Als uiterlijk vertoon geen rol meer speelt en je niet meer beheerst wordt door je gedachten, als het begrip tijd niet meer bestaat, wat gebeurt er dan met je? Wat blijft er precies van je over als je lichaam afbrokkelt en je brein helemaal in de war is? Deze vragen vormen de aanzet voor de start van het project 'Kus me nog eens wakker'. Schrijver Gerrit Molenaar en fotograaf Bert Verhoeff leggen twee jaar lang de levens van negen demente mensen onder een vergrootglas en zien dat die levens tegelijkertijd verschrikkelijk én mooi zijn. En dat daar niets mis mee is.

Gerrit Molenaar

Laat haar even binnenkomen

Anders gaat ze dood

'Wel een beetje droevig, hè,' zeg ik. Maar mevrouw Kok lacht. 'Het is een zeikiedje, maar ik kan het niet helpen. Het zit in mijn hoofd.' En we bespreken of het meisje nou dat stuk brood heeft gekregen of uiteindelijk toch is doodgegaan.

Het zijn uren van puur geluk, die ik op een bandje opneem en thuis nog vele malen zal afspelen, omdat ik natuurlijk niets liever

foto: ©Bert Verhoeff

wil dan dat iemand mij een lieverd noemt, een engel, een mooie jongen. Ook merk ik dat het heel prettig is om er voor iemand te zijn die dat zichtbaar fijn vindt en die aan het einde van het gesprek nota bene aan mij vraagt: 'Maar lief kind, wie komt nou voor jou?'

Als we zijn uitgepraat, staat ze op, pakt haar 99-jarige medebewoonster bij de arm en sleurt haar mee door de gang. Bewegen moeten ze, wandelen, dat is gezond. Koekoek! Ze wandelt al haar hele leven, steeds hoger. Vijfentachtig jaar geleden begon ze aan haar tocht langs de oevers van de Maas in Borgharen, marcheerde naar Limmel, stootte door naar de heuvels van Belfort en maakt nu een pas op de plaats op de vijfde verdieping van het verpleeghuis in Campagne. Hoger kun je in Maastricht niet komen.

Een project over mensen

Een jaar lang dachten wij, fotograaf Bert Verhoeff en schrijver Gerrit Molenaar, een boek te maken over dementie. Mevrouw Kok en de acht andere demente hoofdpersonen uit het project staken daar eigenhandig een stokje voor. Hun 'ziekte' zei immers niets over wie zij waren. Als we hen echt wilden

leren kennen – en dat wilden we – moesten we door de dementie heen kijken en hen als mens leren zien. Pas dan, als we die stap konden nemen, zouden we toegelaten worden tot hun geheime wereld, waar een andere werkelijkheid geldt dan die we 'normaal' meestal zien.

Een wereld waar een mooie zomerdag ontelbare malen kan worden herbeleefd. Waar rozen kunnen bloeien uit vuilnishopen. Waar geen licht zit tussen zwart of wit. Waar geen plek 'gelijk' of 'ongelijk' is. Waar dromen, fantasie en realiteit door elkaar lopen en een onontwarbare eenheid vormen. Maar tegelijk een wereld vol pijn, onbegrip, wanhoop, angst voor het onbekende. Hartelijk welkom in een wereld zonder franje. Welkom in de wereld van 'Kus me nog eens wakker'.

Wat is echt? Wat is niet echt? En doet het ertoe? Wie zijn wij om tegen een mevrouw van 90 te zeggen dat zij haar vader op dit moment onmogelijk voor zich kan zien, omdat hij allang dood is? Misschien ziet zij hem wél. En ligt het probleem bij óns: wij zijn niet in staat hem te zien.

Voor mijzelf, ik volgde een bij uitstek rationele studie als economie en rolde daarna

de cynische journalistiek in, is het even slikken... Alles in mijn hoofd verzet zich lange tijd tegen deze manier van denken. Tot de dag dat ik een gesprek heb met mevrouw Sanders.

We zijn allemaal bang

Het is donderdag 13 mei, rond 17.00 uur. Het miezert buiten. Ik ben moe. Ik heb zin in chinees. Ik zit al een tijdje te kaarten met meneer Coumans als mevrouw Sanders tegenover me komt zitten. Ze zwijgt en kijkt toe. Jokersen is niet haar ding.

Mevrouw Sanders is een eenvoudige vrouw van de boerderij. Ze is rond de 80 jaar en diep dementerend. Ze heeft nog één tand in haar mond. Ze heeft altijd bij haar ouders gewoond.

Ze kijkt me over de tafel indringend aan. Ik voel me een tikje ongemakkelijk als ze begint te praten:

‘Ik ben bang.’

Ik: ‘Waarvoor bent u dan bang?’

‘Ik ben bang.’

‘U hoeft niet bang te zijn.’

‘Ik ben bang.’

‘Waarom bent u dan bang?’

‘Ik ben bang dat ze niet genoeg bedden hebben.’

‘Ze hebben hier echt heel veel bedden, mevrouw Sanders!’

‘Ik ben bang.’

‘U hoeft niet bang te zijn, er is hier altijd plaats voor u.’

‘Kan ik hier wel blijven slapen?’

‘Jazeker, er is plek zat.’

‘Ik ben bang.’

Ik ben ten einde raad. Mijn hersens draaien overuren. Ik weet het gewoon niet meer. Wat moet ik nu zeggen om deze vrouw op haar gemak te stellen? Ze is bang, ik wil haar zo graag geruststellen, maar ik weet echt niet hoe ik dat moet doen.

En op het moment dat ik dat denk, gebeurt het. Iets onbenoembaars in mij neemt de situatie volledig over en zonder na te denken steek ik mijn rechterhand uit naar mevrouw Sanders, leg deze op tafel naast de ha-

re en zeg: ‘Pak mijn hand maar vast. Als u erin knijpt, hoeft u niet meer bang te zijn.’ Ze knijpt in mijn hand en wordt direct rustig. Ik heb een verbijsterend helder gesprek met haar; de code is gebroken. Ze heeft mij uitgedaagd mijn gevoel te tonen en mij vervolgens toegelaten in haar wereld. Na het gesprek gaat ze rustig naar bed.

Ik voel me voor het eerst sinds lange tijd echt gelukkig en fiets die avond fluitend naar huis. Onderweg stop ik bij de afhaalchinees en bestel een gebraden eend.

Mendelssohn

De zon schijnt. We zitten in de tuin. Mevrouw Sanders masseert mijn oor, een niet onprettige bijkomstigheid van haar Parkinson. Iedereen kijkt naar ons en niemand vindt het gek. Ik vertel haar dat ik mooie klassieke muziek heb meegenomen. ‘Dat vind ik fijn’. Ze glimlacht.

Ze heeft mooie kleren aan. Ik verbeeld me dat ze me herkent van de vorige keer, twee weken geleden. Dat kan helemaal niet, maar ik vind het fijn om het te denken. De vorige keer was mevrouw Sanders bang dat er niet genoeg bedden in huis waren. Dat probleem is inmiddels opgelost. Nu is ze bang voor vreemde mensen.

Ze moet gelukkig lachen om mijn flauwe grapjes en ik besluit het vandaag over een andere boeg te gooien: ik zet direct een CD van Mendelssohn op. We luisteren samen naar twee nummers. ‘Wat vindt u ervan, mevrouw Sanders?’, vraag ik voorzichtig. ‘Ik vind het helemaal niks’, zegt ze zonder met haar ogen te knippen. ‘Zal ik dan morgen een andere CD meenemen?’, vraag ik nog voorzichtiger. ‘Ja, dat vind ik fijn’. Ze is Mendelssohn allang vergeten.

Mannen mogen soms wel huilen

De volgende zaterdagochtend hangt er een gewijde stilte in huis. Ik zet mooie muziek op, maar zelfs met de volumeknop op 20 horen de meeste mensen om mij heen bijzonder weinig.

foto: ©Bert Verhoeff

Mevrouw Coumans speelt in de hoek met haar aapje Appie. Mevrouw Sanders is weer eens bang, deze keer weet ze niet precies waarvoor. Mevrouw van Vlijmen ontwaakt uit een lange en diepe meditatie en blijkt opeens over opmerkelijke dichterlijke gaven te beschikken, die zij rijkelijk etaleert.

Na de zoveelste etnische minderheid die zij soepeltjes rijmend koppelt aan diverse groente- en fruitproducten, die volgens haar tevens – in bepaalde omstandigheden – genotstimulerend zouden kunnen werken, schatert ze het uit, met een gebit en mimiek die verdacht veel doen denken aan wijlen Simon Vinkenoog.

Op de bank aan de andere kant van de kamer kijkt meneer Offermans argwanend toe. Hij zegt dat hij bang is voor mijn hond. Bij navraag blijkt dat hij in het verleden een fervent hondenbezitter was. Hij is helemaal niet bang voor de hond. Hij is bang voor het leven. Hij is bang dat morgen zijn vrouw Trees niet op bezoek komt. Hij is bang dat

hij dit huis met al die gekken om hem heen nooit meer zal verlaten.

‘Mag ik met jou mee naar huis? Waarom niet? Meneer, mag ik mijn ogen even dichtdoen?’

‘Zuster! Zuster! Zuster, de tafel beweegt, maar ik heb al gegeten! Ik ben niet gek, wie zegt dat dan? Hoe vaak moet ik nog rondjes lopen?’

‘Trees! Trees! Trees, je kunt goed bidden en je kunt goed liegen! Je hoeft nooit meer te komen! Wat doe ik hier eigenlijk? Ik zit hier gevangen! Wat doe jij hier eigenlijk, ben jij ook gevangen?’

‘Ik moet de trein halen! Ik sta op, hoor je me? Ik sta op, hoor! Dan moeten we hier even de buizen doorzagen, en hier, en hier. Dan kan ik eruit. Ik ga niet meer in therapie! Echt niet, ik wil niet meer! En Trees is nu al drie weken niet meer gekomen! Godverdomme, laat haar maar thuis blijven!!

Morgen komt mijn vrouw. Morgen is het zondag, toch? Trees, ik wil met je vrijen! Je hebt een lekker kontje! Meneer, helpt u me even naar het toilet?’

‘Waarom vraag je hoe ik me voel? Kun je dat niet zien? Ik zit hier in een tehuis en ik kom hier nooit meer uit. Ik ga hier dood!’

Dat laatste heeft hij waarschijnlijk goed ingeschat. Hij is bang dat ze hem zo meteen overslaan met de lunch. Hij is bang om het in zijn broek te doen. Hij is bang. Hij is zo ontzettend bang. Hij huilt in mijn armen en ik kan het niet helpen, ik huil met hem mee. Voor het eerst in mijn leven zit ik een potje te grienen met een man.

Als we uitgejankt zijn, deelt meneer Offermans mee dat hij bang is dat hij niet genoeg geld bij zich heeft om iets te drinken te kopen. Hij is bang dat hij weer zal beginnen met roken als Margo maar blijft vragen om sigaretten. Hij schrikt zich elke keer een hoedje vanwege iedereen die van achteren op hem af komt. Wanneer ik hem voordoe dat je daar geen last van hebt als je op een stoel gaat zitten, met je rug tegen de muur, kijkt hij me verbijsterd ongelovig aan. Als ik tien minuten later terugkom van het toilet, heeft hij zich verplaatst van bank naar stoel en kijkt zichtbaar op zijn gemak de kamer rond. Zijn zelfvertrouwen groeit als een blonde zuster binnenkomt die aan alle clichés beantwoordt. ‘Ik hou van jou!’, roept hij haar met onverholen passie toe. Trees is even uit beeld verdwenen. Mijn hond likt zijn hand. De zuster zet koffie.

Dementie als therapie

Twee jaar lang omgaan met mensen met dementie, met vrijwel dagelijks ervaringen als hiervoor beschreven, is een soort therapie geweest. De demente mensen die we tegenkwamen, fungeerden als de spiegel die de filosoof Emmanuel Levinas waarschijnlijk bedoelde, toen hij zijn theorie ontvouwde over het goddelijke in ieder mens dat pas zichtbaar wordt in het gelaat van de ander.

Na twee jaar mijzelf te hebben ondergedompeld in de wereld van dementie begrijp ik nu pas echt het Griekse adagium ‘ken uzelf’, het antwoord dat het orakel van Delphi lang geleden gaf op de vraag hoe je een goed leven kunt leiden. Pas als je jezelf kent en accepteert, met al je beperkingen, kun je er volledig zijn voor een ander.

En dat is waar het volgens mij in het leven om draait. Zeker bij demente mensen is het onmogelijk te verwachten dat zij naar jouw wereld toe komen. Als je hen wilt leren kennen voor wie ze zijn, moet je de brug oversteken naar hun realiteit en daarbij je eigen zekerheden en gedachten even helemaal loslaten. Hoe oneindig dankbaar is het dan om iemand als mevrouw Sanders momenten van rust en schoonheid te kunnen bieden, al is het maar even. Het lijkt klein, maar het is werkelijk groots. Dat is bijna niet uit te leggen, dat moet je zelf ervaren.

Ik ben ontzettend dankbaar dat ik deze kans heb gekregen. De demente mensen in dit project hebben mij geleerd om weer in contact te komen met mijn diepste gevoel, dat ik al heel lang kwijt was. Zij leerden mij wat het betekent om een echt mens te zijn en er te kunnen zijn voor de ander; ze lieten me tevens zien dat ik in wezen een goed mens ben, die af en toe stomme fouten maakt en soms domme dingen zegt of doet. En dat dat niet erg is.

Gerrit Molenaar (1968) is het schrijverspseudoniem van de in Maastricht woonachtige econoom en journalist Gerrino Mulder. Hij was onder meer persvoorlichter van NOC*NSF en buitenlandcorrespondent van het Algemeen Dagblad en het ANP in Australië.

Bert Verhoeff (1949) is fotograaf, woonachtig in Bussum, die jarenlang voor de Volkskrant werkte en de laatste jaren zelfstandig projecten maakt. Gedichten, foto's, trailers, een filmpje en een stukje audio uit dit project zijn te bekijken en beluisteren via www.kus-me-nog-eens-wakker.nl. Het boek Kus me nog eens wakker is te bestellen via de boekhandel.